

לא כתוב בתורה

הצעות החוק המבקשות לייצר מסגרת חלופית לנישואים בדמות "ברית זוגיות" או "הסכם לחיים משותפים" לצד המשך קיומו של מוסד משפטי דתי, אינן מתיישבות עם עקרון השוויון. אכן יש צורך בתחולתו של דין אזרחי אחיד ויחיד, אולם יש לתהות מדוע צריך לעגן דין שכזה דווקא במסגרת של נישואים

איילת בלכר־פריגת

ד"ר איילת בלכר־פריגת,
מכללת שערי משפט,
הוד השרון

כשמה כן היא, ביקשה לתת פתרון לבנות זוג ולבני זוג מאותו המין בלבד. בכך הלכה הצעה זו בעקבות "חוק ברית הזוגיות לחסרי דת" אשר חוקקה הכנסת בשנת 2010, ואשר מאפשר לבני זוג אשר שניהם "חסרי דת" לבוא בברית זוגיות.

הצעות מעין אלו מבקשות לתת פתרון אך ורק למי שאינם יכולים להינשא כיום בישראל, ומשמרות (ויש שיאמרו שאף מחזקות) את המונופול הדתי ביחס למי שיכולים להינשא במסגרת הדינים הדתיים. פתרונות אלו אינם טובים דיים למי שאינם מעוניינים להינשא בנישואים דתיים אורתודוקסיים. לא זו אף זו, יש בהם כדי לתייג ולסמן קבוצות שונות באוכלוסייה, המודרות ממוסד הנישואים המשפטי. זאת בייחוד משום שהצעות אלו אינן מסתפקות רק בהיקף תחולה מצר-

מצם על אוכלוסייה מסוימת, אלא גם מייצרות מוסד חליפי לנישואים ואינן פותחות בפני אותן אוכלוסיות את מוסד הנישואים המשפטי הרשמי. השילוב של תחולה על קבוצות מופלות באוכלוסייה ושל יצירת מוסד זוגיות חלופי לנישואים מביא ליצירת יחסים זוגיים בעלי מעמד נחות

הצעת "חוק ברית הזוגיות לבני ובנות אותו המין" אשר נפלה בוועדת השרים לחקיקה בנובמבר האחרון, והצעת "חוק חיים משותפים", אותה מקדם משרד המשפטים במועד כתיבת שורות אלו, מהוות פרק נוסף במסכת הניסיונות לבטל או להגביל את המונופול הדתי על נישואים ועל גירושים בישראל. ישראל היא הדמוקרטיה המערבית היחידה בעולם שבה יש מונופול דתי על ענייני נישואים וגירושים. בשל ההשלכות האישיות והחברתיות המשמעותיות של מונופול זה ובהינתן מספרם ההולך וגדל של זוגות אשר אינם יכולים או אינם רוצים להינשא במסגרות הדתיות הקיימות בישראל, אין זה פלא כי נושא זה אינו יורד מסדר היום החברתי־משפטי. ברשימה זו אתייחס אפוא להצעות החוק האחרונות כדוגמאות

בלבד, ואבקש ללכת אל מעבר להן ולדון במבט־על באלטרנטיבות האפשריות ליצירת מסגרת משפטית אזרחית אשר תמסד קשרים זוגיים בישראל.

היקף התחולה

הצעת "חוק ברית הזוגיות לבני ובנות אותו המין"

יצירת מסלול של נישואים אזרחיים או מסלול של ברית זוגיות במקביל לדין האזרחי עשויה להחמיר את מצוקתן של מסורבות הגט, שכן מצוקתן תיתפס כפרי בחירתן

יותר, פתרון העומד בסתירה לעקרון השוויון.

ברית זוגיות או נישואים אזרחיים

הצעת "חוק חיים משותפים" הולכת רחוק יותר ומבקשת לפתוח בפני כל המעוניין בכך מסלול אזרחי לעיגון משפטי של קשרים זוגיים. עם זאת, ההצעה אינה מאפשרת נישואים אזרחיים אלא יוצרת מסגרת משפטית חלופית לקשרים זוגיים. בכך נשמרת התחולה המלאה של הדינים הדתיים על מוסד הנישואים, ואילו החלופה האזרחית זוכה לשם אחר – התקשרות לחיים משותפים. הצעות דומות עלו גם בעבר, ובפרט הצעת ברית הזוגיות אשר קודמה על ידי פרופ' שחר ליפשיץ. ביצירת מסגרת משפטית חלופית לנישואים גלויים יתרונו. על מוסד הנישואים נמתחו ביקורות רבות בשנים האחרונות, ובפרט על היותו מוסד פטריארכלי המעגן תפיסות מגדריות שמרניות. בהגדרת מוסד משפטי חדש גלום פוטנציאל ליצירת יחסים זוגיים אשר יתבססו על ערכים ליברליים שוויוניים ומודרניים. יתרה מזו, הגדרת מוסד שהוא נבדל ומורחק מ"נישואים" מקטין את הסיכון כי קשרים זוגיים אשר ימוסדו בו ייחשבו כקשרי נישואים על פי ההלכה, ולפיכך מקטין את החשש מפני ממזרות ופילוג בעם. שיקול זה משמעותי במיוחד משום שהצעת "חוק חיים משותפים" מכילה את ההוראה כי "אין

בהוראות חוק זה כדי לפגוע בדיני נישואין וגירושין ובסמכות השיפוט של בתי הדין הדתיים לפי כל דין". הוראה זו מאפשרת למעשה לבתי הדין להכניס תחת סמכותם קשרים זוגיים אשר לפי הגדרתם יצרו קשר אשר מחייב התרה בגט על פי ההלכה. אמנם על פי מרבית הדעות בהלכה, קשר נישואים אזרחי אינו יוצר קשר נישואים תקף על פי ההלכה ואינו מצריך גט, אך יש גם עמדות אחרות. בתי הדין הרבניים עצמם נוהגים לדרוש "גט לחומרה" ממי שנישא בנישואים אזרחיים. בקשר זוגי שאינו קשר של נישואים פוחת החשש שבתי הדין יחייבו גט, ואף גט לחומרה, לשם התרתו. זאת אף שבשנים האחרונות היו כמה מקרים שבהם דרשו בתי הדין התרה בגט לקשר של ידועים בציבור בטענה של חשש לקידושי ביאה. למרות היתרונות בהגדרתה וביצירתה של מסגרת אזרחית חלופית לנישואים, יש בהצעה זו גם חסרונות. העיקרי שבהם הוא ויתור על המשמעויות הלוות כיום למוסד הנישואים כקשר מתמיד ומחייב. בסופו של דבר, ברית זוגיות, התקשרות לחיים משותפים או כל הגדרה אחרת של מוסד אזרחי חלופי לנישואים יוצר חלופה שהיא משנית ונחותה לנישואים ומדרג של מערכות יחסים המוכרות על ידי המדינה. בהקשר זה ראוי להזכיר את קביעתו המפורסמת של בית המשפט העליון האמריקאי בעניין

Brown v. Board of Education, כי נפרד אך שווה אינו שווה.

לכאורה, מן האמור עד כה משתמע כי הפתרון טמון ביצירת מוסד אזרחי של נישואים לצד מוסד הנישואים הדתי, פתרון אשר כונה על ידי פרופ' פנחס שיפמן כשיטת שני המסלולים. עם זאת, אני שותפה לביקורתו של שיפמן על דרך פתרון זו. דרך זו אינה מאפשרת מקום למגוון גישות וזרמים דתיים. החלופות שהיא מציעה הן נישואים אזרחיים או נישואים דתיים-אורתודוקסיים. מי שחפצים בני-שואים דתיים שאינם אורתודוקסיים נותרים ללא פתרון, וחשוב מכך, גישה זו מתעלמת ממצוקתם של שומרי המצוות ובעיקר שומרות המצוות.

מצוקת מסורבות הגט

אכן, השיח הציבורי הקיים כיום על הכשלים ועל הבעיות הנובעות מן המונופול הדתי-אורתודוקסי בענייני נישואים וגירושים מתמקד במצור קת הציבור המוגדר כחילוני. ואולם דווקא לציבור זה מציע הדין הקיים מגוון פתרונות מעשיים אשר פותחו ושוכללו במהלך השנים בפסיקת בית

המשפט העליון. כך, נישואים אזרחיים אשר נערכו בחו"ל זוכים להכרה בדין הישראלי, ואף זוגיות מחוץ למסגרת הנישואים מקנה זכויות, הטבות, ומנביעה חובות בדומה לקשר נישואים. דווקא הציבור שומר המצוות הוא שמוצא את עצמו כיום ללא חלופה לבתי הדין הרבניים. שיטת שני המסלולים אף היא אינה מספקת פתרון ראוי והולם לציבור זה.

אלו הדוגלים בשיטת שני המסלולים מניחים כי עצם קיומה של חלופה שוות ערך לנישואים הדתיים ייצור מצב של תחרות אשר יאלץ את הממסד הרבני להתגמש ולאמץ גישות ליברליות יותר בפר-שנותו לדין ההלכתי. ואולם כל תחרות לא תתקיים בהתייחס לציבור הדתי. למעשה, יצירת מסלול נישואים אזרחיים (או אף מסלול של ברית זוגיות או מוסד דומה) במקביל לדין האזרחי עשויה להחמיר את מצוקתן של מסורבות הגט שכן מצוקתן תיתפס אז כפרי בחירתן.

לפיכך מציע שיפמן דין אזרחי כמסגרת אחידה ויחידה של נישואים, ובה בעת הכרה בריבוי טק-סים. המדינה היא שתקבע את המגבלות על עריכת נישואים (גיל, ריבוי נישואים), את הדינים הממוניים שיחולו על יחסי הנישואים, וכן את אופן פירוק קשר הנישואים על ידי גירושים. מודל זה יאפשר ריבוי טק-סים, דתיים ושאנים דתיים, להשלמת הנישואים, ומי שירצו בכך יוכלו גם לבחור להמשיך להתדיין בענייני נישואים וגירושים בבתי דין דתיים, אך זאת בכפוף למחויבות בתי הדין לעקרונות היסוד האזרחיים.

מדוע נישואים?

אני שותפה לעמדתו של שיפמן בדבר הצורך בת-חולתו של דין אזרחי אחיד ויחיד, ואולם אסיים רשימה זו בתהייה בדבר הצורך לעגן דין שכזה במסגרת של נישואים דווקא. מושג הנישואים הוא מושג טעון אידאולוגית, ובישראל בפרט הוא טעון באידאולוגיה דתית. טענות רבות נשמעות נגד מתן הכרה על ידי מדינת ישראל, שהיא מדינה יהודית, לנישואים בין יהודים ומי שאינם יהודים, בנישואים

למרות היתרונות של מסגרת אזרחית חלופית לנישואים, יש בהצעת חוק חיים משותפים גם חסרונות. העיקרי שבהם הוא ויתור על המשמעויות הנלוות כיום למוסד הנישואים כקשר מתמיד ומחייב

אסורים אחרים ובנישואים חד-מיניים. הביקורת שהבעתי לעיל על יצירת מסגרת חלופית לנישואים בדמות "ברית זוגיות" או "הסכם לחיים משותפים" הייתה בהתייחס למצב שבו מסגרת זו מוצעת לצד המשך קיומו של מוסד משפטי (דתי) של נישואים. לגישתי, מצב זה אינו מתיישב עם עקרון השוויון. ואולם אם המסגרת המשפטית היחידה שקיימת לעיגונם של קשרים זוגיים היא "ברית זוגיות" או חלופה אחרת, אין כל פגיעה בעקרון השוויון. פתרון זה גם אינו מחייב הכרה בקשרי נישואים שלכאורה עומדים בניגוד לאופייה היהודי של המדינה. אין בה-צעה זו כדי לשלול או כדי לאסור את עריכתם של טקסים דתיים או חברתיים של נישואים, ואולם מן הבחינה המשפטית המסגרת היחידה שתתקיים היא "ברית זוגיות". בשל קוצר היריעה אי אפשר לערוך דיון מעמיק וממצה בהצעה זו, על כן אשאיר אותה לעת עתה כחומר למחשבה.

